

PIOTR KARDYŚ – KIELCE

[Recenzja]: *Katalog inkunabułów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie*, opracowali Teresa Dąbrowa, Elżbieta Knappek, Jacek Wojtowicz, Kraków 2015, ss. 285

Publikacja przynosi opracowanie kolejnego krakowskiego zbioru inkunabułów. Co ważne, zespół znajdujący się w obecnej Bibliotece Naukowej PAU i PAN nie ucierpiał w trakcie II wojny światowej, i może właśnie dlatego musieliśmy czekać tyle lat na jego opracowanie¹. Ze zrozumiałych względów największym zainteresowaniem badaczy książek i księgozbiorów cieszyły się inkunabuły Biblioteki Jagiellońskiej, opracowane ostatecznie przez Annę Lewicką-Kamińską², chociaż obszerne informacje o inkunabułach z bibliotek krakowskich znalazły się już w opracowaniu Kazimierza Piekarskiego z 1925 r.³ Kolejne dane przyniosły „inkunabuły w bibliotekach polskich”⁴, wreszcie katalog inkunabułów Biblioteki Kapituły Metropolitalnej⁵, i katalogi/inwentarze bibliotek klasztorów krakowskich⁶. Wiele cząstkowych informacji dostarczają prace nad krakowskimi introligatorami, pierwszymi drukarzami, notariuszami, teksty i wypisy źródłowe B. Przybyszewskiego, a zwłaszcza wyniki badań nad księgozbiorami profesorów krakowskich i historia Biblioteki Jagiellońskiej.

Katalog prezentuje 173 dzieła w 180 woluminach (z czego 32 jedynie we fragmentach), i jak zauważają sami autorzy opracowania, jednym z głównych

¹ Mam na myśli fakt, iż nie było potrzeby opracowania wykazu strat w obrębie tego zespołu.

² *Inkunabuły Biblioteki Jagiellońskiej*, oprac. A. Lewicka-Kamińska, Kraków 1962.

³ K. Piekarski, *Inwentarz inkunabułów bibliotek polskich*, Kraków 1925.

⁴ *Inqunabula quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, moderante A. Kawecka-Gryczowa, composuerunt M. Bohonos, E Szandorowska, t. 1, Wratislaviae 1970; t. 2, *Addenda. Indices*, moderante A. Kawecka-Gryczowa, composuerunt M. Bohonos, M. Spandowski, E. Szandorowska, Wratislaviae 1993.

⁵ K. Antosiewicz, *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapituły Metropolitalnej w Krakowie*, „Analecta Cracoviensia”, 12 (1980) s. 335-484.

⁶ Sz. Sulecki, *Księgozbiór klasztoru karmelitów na Piasku w Krakowie*, Kraków 2014 (zawierający ponad 90 inkunabułów, co ważne, pominięty w bibliografii); I Pietrkiewicz, *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV-XVI wieku*, Kraków 2003.

problemów było jego scharakteryzowanie, wobec przypadkowości narastania księgozbioru. Trudno przy tej okazji oprzeć się wrażeniu, że jest to zjawisko typowe dla sporej części bibliotek na ziemiach polskich, zwłaszcza proveniencji zakonnej, gdzie o przyroście liczbowym decydowały przede wszystkim darowizny i legaty testamentowe, a nie jakaś określona „polityka” biblioteczna władz zakonnych. Zatem i w tym przypadku mamy do czynienia z pewną kalką. Na tle całości wyróżniają się inkunabuły z księgozbioru klasztoru kanoników od pokuty, tzw. marków (klasztor św. Marka w Krakowie), w sumie 31 pozycji, pozwalających na formułowanie uogólnień, co do zawartości treściowej najstarszej części biblioteki, z której pochodzą.

Zatem nie ilość paleotypów w Bibliotece Naukowej PAU i PAN stanowi o ich znaczeniu dla polskiej inkunabulistyki, ale unikatowość i wartości bibliofilskie niektórych z nich. Przykładem jest jedyny zachowany na świecie egzemplarz *Almanachu* z oficyny Piotra Bergera w Augsburgu na 1490 r., zbiór fragmentów liturgicznych inkunabułów skandynawskich, jedyne w Polsce egzemplarze traktatów medycznych Krzysztofa de Honestis (1480), Jana Mateusza Ferrari da Grado (1482), Jana Mesue (wariant A z 1484 r.), *Philobiblon* Ryszarda de Bury (drugie wydanie z 1483 r.), *Speculum* Bonjoanessa z Mesyny (1490), także najstarsze druki krakowskie.

Autorzy obszernie omówili zachowane wpisy proveniencyjne i notki własnościowe, pokazując na najciekawszych przykładach, jak można dzięki tego typu zapiskom źródłowym odtworzyć „życiorys” książki: od jej zakupu, poprzez kolejne transakcje bądź darowizny, aż do momentu zatracenia wartości treści na rzecz wartości bibliofilskiej. Zwrócili uwagę na glosy marginalne i interlinearne, co pozwoliło im sformułować wniosek potwierdzający znaną z literatury praktykę, częstego używania inkunabułów o charakterze podręczników szkolnych i uniwersyteckich. Równie liczne są polskie glosy w zbiorach kazań i zielnikach. Zdarzały się zapiski o charakterze historiograficznym, finansowym, sentencje, cytaty, *pro memoria*.

Interesująco przedstawiają się wnioski, co do opraw, które w olbrzymiej większości przetrwały, zasadniczo w strukturze pierwotnej. Są to przede wszystkim późnogotyckie i renesansowe oprawy, jedynie pięć pochodzi z XVII-XVIII wieku. Także tym razem, szczegółowe omówienie i wnioski możliwe były dzięki licznym, wcześniejszym pracom nad początkami drukarstwa w Krakowie. Szczególne zasługi położyła na tym polu Anna Lewicka-Kamińska, która pozostawiła nie tylko bogatą spuściznę drukowaną, ale też rękopiśmienną. Analiza inkunabułów z Biblioteki Naukowej PAU i PAN potwierdziła dominację opraw proveniencji krakowskiej. Z pozostałych ustalono pochodzenie z warsztatów: Gdańska, Lipska, Norymbergi, Pragi, Rzymu, Salzburga, Strasburga, Sztokholmu, Wenecji, Wrocławia, Śląska i Tyrolu. Podobnie przedstawiają się wyniki zestawienia topotypograficznego, potwierdzające dominację druków z terenu Niemiec i Włoch (Norymberga, Wenecja, Lipsk, ponadto Strasbourg, Bazylea)⁷.

Znacznie więcej uwagi należy poświęcić zaproponowanej metodzie sporządzenia opisów katalogowych inkunabułów, w niej bowiem leży zasadnicze zna-

⁷ Zob. *Incunabula*, s. XXVIII-XXXV.

czenie publikowania tego typu materiałów. Opisy składają się z dwóch części: opisu bibliograficznego i opisu egzemplarza bądź egzemplarzy, przy czym kryterium kolejności było autorstwo według alfabetu, w sytuacjach wątpliwych według kolejności alfabetycznej tytułów. Bardzo dobrze się stało, iż autorzy opracowania nie próbowali wytyczać nowych „ścieżek” i zastosowali klasyczny, znany z *Inkunabula [...] Poloniae* schemat opracowywania haseł i opisów. Kolejna pochwała należy się za unowocześnienie opisów tam, gdzie było to możliwe ze względu na przyrost bazy bibliograficznej i wykorzystanie informacji z katalogu inkunabułów Bayerische Staatsbibliothek oraz *Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. Być może jeszcze ważniejsze jest przywołanie elektronicznych baz danych, tak ze względu na ich przyrost, jak i wskazanie innym badaczom inkunabułów miejsc poszukiwania niezbędnych przy obecnym stanie wiedzy źródeł oraz materiału porównawczego (zwłaszcza katalogów i inwentarzy online, jak również literatury do poszczególnych inkunabułów). Spośród klasycznej literatury przedmiotu przywołane zostały podstawowe druki, m.in. *Repertorium Haina*, *Supplement Copingera*, filigrany Briqueta, *Catalogue Polaina*.

Kolejne elementy opisów dostarczają cennych informacji, są to bowiem wpisy proveniencyjne przytoczone *in extenso*, w kolejności chronologicznej. Dodatkowo zaakcentowano proveniencje klocków, podając je przy pierwszym współoprawnym inkunabule. Do tego dochodzą noty i znaki własnościowe. Równie obszernie wynotowano rubrykowania, zdobienia i inicjały, pokolorowane drzeworyty, glosy i różne noty, także z wyklejek okładzin. Szczegółowo omówiono oprawy, i o ile było to możliwe, podano czas powstania, miejsce i warsztat wykonania, użyty materiał, rodzaj i opis zdobień, informacje o naklejkach, okuciach, wyklejkach, zszywkach, zdobieniach na obcięciach bloku. Podano też informacje o ewentualnych współoprawnych drukach. Całość wzbogacają kolorowe ilustracje, do każdej pozycji minimum jedna.

Reasumując, autorzy *Katalogu inkunabułów Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie* oddali w ręce badaczy paleotypów, ale też starodruków, ważne narzędzie pracy, pozwalające na dokonywanie licznych porównań w trakcie badań bibliologicznych dzięki szerokiemu spektrum poruszonych problemów. Nowoczesne, można by rzec heurystyczne podejście do problemów szeroko rozumianej inkunabulistyki, dobrze świadczy o ich warsztacie naukowo-badawczym i jest cennym wkładem w dorobek kolejnego już pokolenia krakowskich badaczy książki. Natomiast prezentowany zbiór inkunabułów, dzięki temu opracowaniu, uzyskał należne mu miejsce nie tylko wśród zespołów krakowskich, ale i ogólnopolskich.